

ПРИЧИНИ САМОТНОСТІ ЖІНОК З РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП

CAUSES OF LONELINESS OF WOMEN FROM DIFFERENT SOCIAL GROUPS

У статті представлені результати дослідження причин самотності жінок, які належать до різних соціальних груп. Зроблено міжгрупове порівняння і визначено відмінності причин і установок жінок залежно від їх групової приналежності.

Виявлено, що загальними причинами, які пов'язані із самотністю, для всіх жінок є: страх та тривога, які пов'язані із оточенням (критика, осудження); незадоволеністю своїм образом-Я (чуттєва досконалість), помірним станом відчаю та відчуттям відчуженості та ізоляції від соціуму (окрім жінок-киянок).

Викрито особисті причини, стани і установки, які властиві саме певній групі жінок: у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, – чуттєва досконалість, страх та соціальна тривога критики і осуджень з боку оточення, стан та відчуття відчуженості та ізоляції від соціуму, які зумовлені об'єктивним чинником, тимчасовою окупацією. У релігійних жінок – занижена самооцінка, невпевненість у собі, чуттєва досконалість, боязкість критики з боку оточення, страх залишитись на самоті, відчай, відчуття відчуженості та ізоляції від соціуму, потреба у досконалій любові (віра у Бога), відхиляюча педантичність. У жінок, які перебувають у виправній колонії, – страх саморозкриття, боязнь критики, відчуття відчуженості та ізоляції, відхиляюча педантичність, потреба у досконалій любові. У жінок-переселенок із тимчасово окупованої території – чуттєва досконалість, боязкість, соціальна тривога, боязнь критики, страх зв'язку і полону, відчуття відчуженості та ізоляції. У жінок-інвалідів – боязнь критики, залежність від соціуму, страх залишитись на самоті, невпевненість у собі, чуттєва досконалість, відчай, відчуття відчуженості і ізоляції. У жінок-киянок – чуттєва досконалість, боязкість, соціальна тривога, боязнь критики.

Під час дослідження показано, що найбільший дискомфорт і суб'єктивна незадоволеність у жінок пов'язані зі стресом у житті, із здоров'ям, особистими устремліннями та досягненнями, спілкування з друзями та близькими.

Було викрито, що найбільша втрата самоконтролю над своїми емоціями, поведінкою та негативними думками, спостерігається у релігійних жінок, жінок-інвалідів і жінок, які перебувають у виправній колонії.

Виявлено, що жінки, які перебувають у виправній колонії, на відміну від всіх інших груп жінок, мають депресивний, пригнічено-негативний стан, у якому вони переживають психічну напруженість та незадоволеність якістю свого життя взагалі.

З'ясовано, що у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінок-переселенок на однаково високому рівні знаходиться показник «оптимістичність», що вказує на їх позитивний настрій на майбутнє в умовах сформованої ситуації.

Ключові слова: самотність, соціальні жіночі групи, відчуження, ізоляція, страх, тривога, боязнь критики, незадоволеністю своїм образом-Я, спілкування, здоров'я.

The article presents the results of a study of the causes of loneliness of women belonging to different social groups. An intergroup comparison was made and differences in the causes and attitudes of women were determined, depending on their group affiliation.

It was found that the common causes of loneliness for all women are: fear and anxiety associated with the environment (criticism, condemnation); dissatisfaction with their self-image (sensual perfection), a moderate state of despair and a sense of alienation and isolation from society (except for women from Kiev).

The personal causes, conditions and attitudes that are specific to a certain group of women are revealed: in women living in the temporarily occupied territory, sensual perfection, fear and social anxiety of criticism and condemnation from the environment, the state and feelings of alienation and isolation from society. Due to an objective factor, temporary occupation. Religious women have low self-esteem, self-doubt, sensual perfection, fear of criticism from others, fear of being left alone, despair, feelings of alienation and isolation from society, the need for perfect love (faith in God), rejecting pedantry. Women who are in a correctional colony have a fear of self-disclosure, a fear of criticism, a feeling of alienation and isolation, a rejecting pedantry, and a need for perfect love. Immigrant women from the temporarily occupied territories have sensual perfection, timidity, social anxiety, fear of criticism, fear of connection and captivity, feelings of alienation and isolation. Women with disabilities have a fear of criticism, dependence on society, fear of being left alone, self-doubt, sensual perfection, despair, feelings of alienation and isolation. Kyivan women have sensual perfection, timidity, social anxiety, and fear of criticism.

Research has shown that the greatest discomfort and subjective dissatisfaction in women is associated with stress in life, health, personal aspirations and achievements, communication with friends and relatives.

It was found that the greatest loss of self-control over their emotions, behavior and negative thoughts is observed in religious women, women with disabilities and women in correctional facilities.

It was found that women who are in a correctional colony, unlike all groups of women, have a depressed, depressed-negative state in which they experience mental tension and dissatisfaction with the quality of their lives in general.

It was revealed that women living in the temporarily occupied territory and displaced women have an equally high level of "optimism", which indicates their positive mood for the future in the current situation.

Key words: loneliness, social women's groups, alienation, isolation, fear, anxiety, fear of criticism, dissatisfaction with their self-image, communication, health.

УДК 159.907

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.29.27>

Леонова І.М.

к.психол.н.,
докторант факультету психології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Дослідники визначають однією з найгостріших у сучасному соціальному середовищі проблему самотності. Радикальні зміни, що

відбуваються в соціально-економічній сфері, породжують сьогодні цілий ряд принципово нових явищ, які так чи інакше зачіпають ста-

новище жінки в суспільстві. Жіноча самотність це складний, багатогранний, соціально-психологічний феномен, який зумовлений насамперед специфічними причинами і має різні типи, форми, переживання, реактивні стани, а також стратегії її подолання. Отже, для того щоб вплинути на зменшення рівня переживання самотності жінками, актуальним залишається визначення причин його виникнення, які опосередковують специфіку цього переживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблематикою. Безсумнівний той факт, що почуття самотності зачіпає великий пласт проблем у житті людини. Сьогодні дуже багато досліджень і праць присвячені проблемі самотності. Зарубіжні дослідники Savikko, Routasalo, Tilvis, Strandberg, Pitkl, (2005) [4] вважають, що соціально-економічний чинник (низький рівень освіти, матеріальний та фінансовий стан) впливає на високий рівень переживання почуття самотності людиною. На думку науковців Adams, Kaufman & Dressler, (1989) [1], проблема самотності пов'язана із чинником расовою / етнічною приналежністю людини, який впливає на соціальне неблагополуччя меншин. На думку зарубіжних авторів P.A. Dykstra і T. Fokkema [3], переживання соціальної і емоційної самотності характерно як для розлучених, так і для одружених чоловіків і жінок. Щодо чинників, які сприяють почуттю самотності у жінок, а саме соціально-психологічні, економічні, особистісні, здоров'я, стосунки з оточуючим середовищем, професійно-матеріальні, незадоволеність образом – Я тощо, то вони висвітлені у роботах Берн, 2001 [5], Вербицької, 2002 [6], Іванової, 2003 [8], Заворотних, 2009 [7], Корчагіної, 2008 [10], Кулаєвої, 2009 [11], Лапшина, 2007 [9], Романова, 2006 [13], Сіляєва, 2004 [12], Фаррахова, 2013 [14], Шітова, 2009 [15], Douglas, Plugge & Fitzpatrick, 2009 [2]. Відкритим залишається питання стосовно відмінностей причин, які пов'язані із виникненням почуття самотності у жінок з різних соціальних груп.

Мета дослідження – визначити причини і установки жінок з різних соціальних груп, які мають зв'язок із почуттям самотності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні щоб дослідити причини і установки жіночої самотності, ми використали шкалу інтимності Бернса і методику «Індекс якості життя» Р.С. Еліота. Обробка отриманих даних здійснювалася за методом описової статистики (міра визначення центральної тенденції – Медіана, непараметричний критерій Мана – Уїтні (SPSS 23.0)). Це дало можливість побачити рівень вираженості (дотримуючись норм в методиках) того чи іншого показника в кожній досліджуваній групі жінок окремо. А також отримати

переважно статистично значущі відмінності в показниках між усіма групами загалом, якщо такі є. Вибірка досліджуваних жінок склала 270 осіб по 45 осіб в кожній жіночій групі, віком від 25–55 років.

Насамперед, щоб зрозуміти причини і установки самотності, які криються як у самій особистості, так і в ситуації, ми використали шкалу інтимності Бернса, яка дозволила побачити не тільки причини, а й те, як люди реагують на самотність – депресією або відчаєм, пасивним відходом в неї або активною боротьбою за продовження подібного стану, тобто уяву про ступень власної самотності. Результати середніх (медіана) показників представлені в таблиці 1.

Аналізуючи отримані показники досліджуваних шести груп жінок (табл. 1) за шкалою інтимності Бернса, а саме уяву ступеню самотності жінок за допомогою виявлених негативних саморуйнівних станів і поведінкової орієнтації, можемо виділити загальні тенденції: показник «**відчуженість і ізолюваність**» знаходиться на середньому рівні у п'яти груп жінок, окрім жінок-княнок (низький рівень); показник «**боязнь критики**» знаходиться на середньому рівні у п'яти груп жінок, окрім жінок, які проживають на тимчасово окупованій території (низький рівень). Зазначимо, що в групі релігійних жінок і жінок-інвалідів виявлено більшу кількість саморуйнівних показників, які перебувають на середньому рівні виразності у порівнянні з іншими групами жінок. Також дані табл. 23 показали, що у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, показник «чуттєва досконалість» (M=6) знаходиться на середньому рівні. У релігійних жінок показники «низька самооцінка» (M=5), «досконала любов» (M=5), «чуттєва досконалість» (M=6), «боязкість і соціальна тривога» (M=6), «відчуженість і ізолюваність» (M=4,5), «відхиляюча педантичність» (M=6), «страх бути самій» (M=5), «відчай» (M=5), «невпевненість» (M=5), «боязнь критики» (M=6) знаходяться на середньому рівні виразності. У жінок, які перебувають у виправній колонії (ВК), виявлено середній рівень показників: «відчуженість і ізолюваність» (M=5), «відхиляюча педантичність» (M=5), «страх саморозкриття» (M=5), «боязнь критики» (M=5), «досконала любов» (M= 4,5). У жінок-переселенок з тимчасово окупованої території виявлено середній рівень показників: «відчуженість і ізолюваність» (M=4,5), «боязнь критики» (M=5), «страх зв'язку і полону» (M=5) і «чуттєва досконалість» (M=5), «боязкість і соціальна тривога» (M=4,5). У жінок-інвалідів виявлено середній рівень показників «відчуженість і ізолюваність» (M=4,5), «чуттєва досконалість» (M=6), «боязкість і соціальна тривога» (M=6), «боязнь критики» (M=5), «страх

Порівняння середніх показників станів, причин і установок, які впливають на самотність жінок з різних соціальних груп за шкалою інтимності Бернса

Група	Медіана														
	Низька самооцінка	Досконала любов	Чуттєва досконалість	Боязкість і соціальна тривога	Безнадійність	Відчуженість ізолюваності	Відхиляюча педантичність	Страх бути самій	Відчай	Страх саморозкриття	Невпевненість	Образа і грікота	Боязнь критики	Депресія	Страх зв'язку і полону
1	3	2	6	4	2	4,5	3	2	1	1	3	3	4	1	2,5
2	5	5	6	6	4	4,5	6	5	5	4	5	4	6	4	3
3	4	4,5	4	4	3	5	5	4	4	5	4	3	5	4	4
4	3,5	4	5	4,5	3	4,5	4	3,5	3	3,5	4	3	5	1,5	5
5	3	4	6	6	4	4,5	3	5	5	4	5	3	5	1,5	5
6	4	4	6	5	4	3	3	2	2	3	3	2	5,5	2	3

1 група – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території
 2 група – релігійні жінки
 3 група – жінки, які перебувають у виправній колонії
 4 група – жінки-переселенки із тимчасово окупованої території
 5 група – жінки-інваліди (глухонімі)
 6 група – жінки-киянки

бути самій» (M=5), «відчай» (M=5), «невпевненість» (M=5), «страх зв'язку і полону» (M=5). У жінок-киянок виявлено середній рівень показників: «чуттєва досконалість» (M=6), «боязкість і соціальна тривога» (M=5), «боязнь критики» (M=5,5).

Отже, можна говорити про те, що загальні причини, які пов'язані з відчуттям самотності у жінок, – це боязнь критики та осудження з боку оточення. Також для більшості досліджуваних жінок, окрім киянок, це помірно відчуття відчуження та ізолюваності, яке характеризується внутрішнім розривом між інтересами, прагненнями, очікуваннями, мотивами діяльності і виконуваними ними соціальними функціями та ролями. Тобто стан суперечності між зовнішнім і внутрішнім життєпроявом особистості жінок, що перетворює діяльність і наслідки цієї діяльності на незалежну від самої жінки установку чи стан, який починає їй шкодити. Зумовлено це окрім суб'єктивних чинників, ще об'єктивними, які мають відмінність залежно від приниженості до групи. У жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінок-переселенок цей чинник – тимчасова окупація, вимушене переселення і обмеження кордонів, у жінок-інвалідів – вади слуху, у жінок з ВК – соціальна ізоляція, зумовлена закритою соціальною структурою, а у релігійних жінок – це релігійна спільнота.

Також у кожній жіночій групі є певні причини, стани і установки, що сприяють самотності, які

властиві тільки їм:

– у групі жінок, **які проживають на тимчасово окупованій території**, причинами які пов'язані із самотністю виявляються: чуттєва досконалість і відчуття відчуженості та ізолюваності своєї від соціуму. Отже, вища мета прагнень підструктури Я-концепції у досягненні і реалізації власного ідеального образу (самооцінка, само прийняття, самоповага, рівень домагань тощо) недостатньо задоволена у жінок, що стає однією з причин, яка пов'язана із самотністю. Також, сформована ситуація на Донбасі, спровокувало у жінок виникнення відчуття відчуженості та ізолюваності від соціуму, перетворивши їх на мешканців окупованої території з певними обмеженнями.

– у **релігійних жінок** причинами самотності виявляються: незадоволеність своїм образом-Я (занижена самооцінка, невпевненість у собі, чуттєва досконалість); страх та соціальна тривога (критика з боку оточення, страх залишитись самій); стан відчаю та відчуття відчуженості та ізолюваності своєї від соціуму; установки та вимоги від себе: потреба у досконалій любові (віра у Бога), відхиляюча педантичність, яка пов'язана із страхом залишитись самій, тому проявляється у надмірній точності, акуратності та схильності до дотримання формальних вимог і правил пов'язаних із релігією.

– у жінок, **які перебувають у ВК**, певними причинами виявляються: страх

саморозкриття і боязнь критики; стан та відчуття відчуженості та ізолюваності; установки та вимоги від себе: відхиляюча педантичність, потреба у досконалій любові. Отже, жінки які перебувають у виправній колонії остерігаються критики і осуджень з боку оточення, а також бути уразливою для інших (ув'язнених і адміністрації), обирають для себе захисні реакції, як: пошук досконалої любові у релігії або стан відчуженості та ізолюваності. Разом

з тим демонструючи у поведінці надмірну точність і акуратність дотримуючись формальних вимог і правил, які встановлені у колонії.

– **у жінок-переселенок із тимчасово окупованої території**, причинами які пов'язані із самотністю виявляються: чуттєва досконалість, боязкість і соціальна тривога, відчуженість та ізолюваність, боязнь критики, страх зв'язку і полону. Отже, внаслідок вимушеного переселення, жінки мають певну тривогу своєї

Таблиця 2

Порівняльна характеристика станів, причин і установок, які впливають на самотність жінок з різних соціальних груп за шкалою інтимності Бернса методом U-критерій Манна – Уїтні

Шкала інтимності Бернс										
1 група – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території										
2 група – релігійні жінки										
3 група – жінки, які перебувають у виправній колонії										
4 група – жінки – переселенки із тимчасово окупованої території										
5 група – жінки-інваліди (глухонімі)										
6 група – жінки-киянки										
Групи	Низька самооцінка	Чуттєва досконалість	Боязкість і соціальна тривога	Відхиляюча педантичність	Страх бути самій	Відчай	Страх саморозкриття	Невпевненість	Боязнь критики	Страх зв'язку і полону
1 i 2									0,01 (,002)	
1 i 3				0,001 (,000)			0,001 (,000)		0,001 (,001)	
1 i 4									0,001 (,000)	0,001 (,004)
1 i 5						0,001 (,000)			0,05 (,026)	0,001 (,000)
1 i 6			0,001 (,000)						0,05 (,022)	
2 i 3	0,001 (,000)	0,001 (,001)	0,001 (,000)							
2 i 4	0,001 (,000)	0,001 (,001)	0,001 (,000)			0,01 (,005)		0,01 (,002)		
2 i 5	0,001 (,000)			0,05 (,045)						
2 i 6	0,001 (,000)		0,01 (,003)	0,05 (,032)	0,01 (,005)	0,001 (,001)		0,01 (,006)		
3 i 4			0,05 (,041)	0,05 (,030)			0,01 (,005)			
3 i 5			0,001 (,000)	0,05 (,032)	0,001 (,000)					
3 i 6		0,01 (,003)	0,05 (,027)	0,01 (,008)			0,05 (,030)			
4 i 5			0,001 (,000)		0,001 (,000)	0,05 (,015)		0,01 (,002)		
4 i 6										0,01 (,011)
5 i 6					0,001 (,000)	0,01 (,004)		0,01 (,006)		0,01 (,009)
Критерій U Манна-Уїтні для незалежних виборок у дужках, рівень значущості t критерій, де 0,050 – 95%; 0,010 – 99%; 0,001 – 99,9%										

залежності від сформованої ситуації, відчуваючи на помірному рівні свою відчуженість і ізольованість від оточення в якому передбачається налагодження нових соціальних контактів. Боязкість критики і осуджень з боку інших у кінцевому результаті позначається на їх незадоволеності своїм образом-Я.

– у **жінок-інвалідів** причинами, які пов'язані із самотністю виявились: страх та тривога, які пов'язані із оточенням (критика, залежність, залишитись на самоті); незадоволеність своїм образом-Я (невпевненість, чуттєва досконалість), стан відчаю та відчуття відчуженості і ізольованості. Сприймаючи себе не такими як всі, маючи незадоволеність своїм образом -Я внаслідок вад слуху, вони відчувають на помірному рівні свою відчуженість і ізольованість від соціуму. Разом з тим, побоюючись критики, осуджень та відторгнення від оточення, переживають страх відчаю залишитись на самоті.

– у **жінок-киянок**, причинами, які сприяють самотності виявились: чуттєва досконалість, боязкість і соціальна тривога та боязнь критики. Це свідчить про те, що жінки-киянки від того, що недостатньо задоволені своїм образом-Я і вимагають від себе постійного розвитку та вдосконалення своїх результатів, мають помірний страх критики їх особистості від оточення.

Далі, за методом попарного порівняння Мана-Уїтні було визначено статистично значущих відмінностей причин, станів і установок, які пов'язані із самотністю жінок з різних соціальних груп, результати представлені в таблиці 2.

Якщо говорити про статистично значущі відмінності результатів методики між групами жінок, можемо виділити такі ключові моменти:

1. **Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території**, мають статистично значимо **нижчі** показники, зокрема: «*боязнь критики*», у порівнянні з іншими групами жінок; «*боязкість і соціальна тривога*», у порівнянні з жінками-киянками; «*відчай*» у порівнянні з жінками-інвалідами; «*страх саморозкриття*» у порівнянні з жінками, які перебувають у ВК; «*страх зв'язку і полону*» у порівнянні з жінками-переселенками та інвалідами.

2. У **релігійних жінок** статистично значимо **вищі** показники: «*низька самооцінка*» і «*боязкість і соціальна тривога*», у порівнянні з іншими групами жінок; «*досконала любов*», у порівнянні з жінками, які перебувають у ВК, і жінками-переселенками; «*відхиляюча педантичність*», у порівнянні з жінками-інвалідами та киянками; «*страх бути самій*» у порівнянні з жінками-киянками; «*відчай*» і «*невпевненість*» у порівнянні з жінками-переселенками і киянками;

3. У **жінок, які перебувають у ВК** статистично значимо **нижче** показники: «*боязкість і соціальна тривога*» у порівнянні з жінками-пе-

реселенками, жінками-інвалідами та киянками; «*чуттєва досконалість*» і «*страх бути самій*» у порівнянні з жінками-інвалідами. Показник «*відхиляюча педантичність*» статистично значимо вище за інші групи жінок, окрім релігійних. Показник «*страх саморозкриття*» статистично значимо нижче за жінок-переселенок, але вище за жінок-киянок;

4. У **жінок-переселенок** статистично значимо **нижче** показник «*боязкість і соціальна тривога*», «*відчай*» і «*невпевненість*» у порівнянні з жінками-інвалідами, але показник «*страх зв'язку і полону*» статистично значимо **вище** за жінок-киянок.

5. У **жінок-інвалідів** статистично значимо **вище** показники: «*страх бути самій*» у порівнянні з жінками-переселенками та киянками; «*відчай*», «*страх зв'язку і полону*» і «*невпевненість*» у порівнянні з жінками-киянками.

Отже, можна говорити про те, що більшими загальними причинами жіночої самотності є страх та тривога, які пов'язані із оточенням (критика), незадоволеністю своїм образом-Я, станом та відчуттям відчаю, відчуженості й ізольованості.

Подальше дослідження було спрямовано показати сфери життєдіяльності, які викликають найбільший дискомфорт і незадоволеність у жінок з різних соціальних груп. А саме виявлення життєвих стресів, визначення стресостійкості, а також лінії поведінки жінок, які впливають на рівень задоволеності якістю власного життя за допомогою методики «Індекс якості життя» Р.С. Еліота, отримані результати представлені у таблиці 3.

Дані табл. 3 за методикою «Індекс якості життя» Р.С. Еліота виявили, що переважно всі показники знаходяться на низькому та середньому рівні, що дає можливість говорити про те, що у сфері життєдіяльності жінок присутній дискомфорт і незадоволеність. Проаналізуємо отримані показники кожної групи окремо:

– У **жінок, які проживають на тимчасово окупованій території**, найбільший рівень дискомфорту і напруженості у житті виявляється у показниках: напруженість (M=21), здоров'я (M=21,5), особисті устремління та досягнення (M=24), спілкування з друзями та близькими (M=24), а найбільша задоволеність виявлена у високому рівні «оптимістичності», тобто їх настрою (M=26,5).

– У **релігійних жінок** найбільше напруження та дискомфорт у житті виявляється у показниках: здоров'я (M=20), особисті устремління та досягнення (M=24), спілкування з друзями та близькими (M=25), самоконтроль (M=19), негативні емоції (M=19).

– У **жінок, які перебувають у ВК** всі показники знаходяться на низькому рівні, що дає підстави говорити про те, що жінки перебувають у депресивному пригнічено-негативному

Таблиця 3

Порівняння середніх показників життєвих стресів і лінії поведінки особистості жінок з різних соціальних груп за методикою «Індекс якості життя» Р.С. Еліота

Медіана	Робота і кар'єра	Особисті устремління і досягнення	Здоров'я	Спілкування з друзями і близькими	Підтримка	Оптимістичність	Напруження	Самоконтроль	Негативні емоції	ІЯЖ
Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території	24	24	21,5	24	24	26,5	21	24	25	25,5
Релігійні-жінки	24	24	20	25	23	25	26	19	19	23
Жінки, які перебувають у виправній колонії (ВК)	16	20	19	19	20,5	23	17	21	21	20
Жінки-переселенки із тимчасово окупованої території	28	27,5	25,5	27	28	26	23,5	24	25	26
Жінки-інваліди (глухонімі)	23	24	23	25	23	25	23,5	21	21	22,5
Жінки-киянки	28	25	28	25	27	24	24	24	23	26

стані, переживаючи психічну напруженість та незадоволеність якістю свого життя. Аналізуючи низькі показники, можна відмітити, що найбільше напруження викликають показники робота і кар'єра (M=160) (матеріальне положення), спілкування з друзями і близькими (M=19) і здоров'я (M=19).

– у жінок-переселенок з тимчасово окуповано території найбільше напруження та дискомфорт у житті виявляється у низькому рівні «здоров'я» (M=25,5) і найбільша задоволеність у високому рівні «оптимістичності» (M=26). Всі інші показники перебувають на середньому рівні задоволеності.

– У жінок-інвалідів найбільше напруження та дискомфорт у житті виявляється у показниках: здоров'я (M=23), особисті устремління та досягнення (M=24), спілкування з друзями та близькими (M=25), самоконтроль (M=21), негативні емоції (M=21).

– У жінок-киянок найбільше напруження та дискомфорт у житті виявляється у показниках: особисті устремління та досягнення (M=25) і спілкування з друзями та близькими (M=25).

Отже, у всіх груп жінок найбільший дискомфорт і незадоволеність, які пов'язані зі стресом у житті, виявлені в показниках: здоров'я (фізичний та психологічний дискомфорт), особисті устремління та досягнення (отриманий результат), спілкування з друзями та близькими (які зумовлені різними чинниками, наприклад: вимушене переселення, вади слуху, примусова соціальна ізоляція тощо). Також можна говорити, що найбільша втрата самоконтролю над своїми емоціями, поведінкою та негативними думками, відбувається у групах: релігійних жінок, жінок-інвалідів і жінок, які перебувають у ВК. На відміну від усіх груп жінок, жінки, які перебувають у ВК, мають депресивний, пригнічено-негативний стан, у якому вони переживають психічну напруженість та незадоволеність якістю свого життя. А у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінок-переселенок на однаково високому рівні знаходиться показник «оптимістичність», що вказує на їх позитивний настрій і надію на майбутнє в умовах сформованої ситуації. Також треба зазначити, що у релігійних жінок і жінок-інвалідів спосте-

рігаються однакові показники, які викликають найбільший стрес, незадоволеність і напруженість у їхньому житті.

Далі за методом попарного порівняння Манна-Уїтні було визначено статистично значущі відмінності показників сфери життєдіяльності, які викликають найбільший дискомфорт і незадоволеність у жінок з різних соціальних груп, результати представлені в таблиці 4.

Якщо говорити про статистично значущих відмінностей результатів методики між групами жінок, можемо виділити такі ключові моменти:

– **у жінок, які перебувають у ВК**, статистично нижчі всі показники порівняно зі усіма групами жінок, окрім показників «самоконтроль» і «негативні емоції», порівняно з релігійними жінками і жінками-інвалідами.

– **у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території**, статистично нижчі всі показники порівняно з жінками-переселенками. Показник «спілкування з друзями та близькими» нижче, ніж у жінок-інвалідів. Показники «робота і кар'єра», «особисті устремління та досягнення» і «ІЯЖ» статистично нижчі, ніж у жінок-киянок, але показник «оптимістичність» вищий.

– **у релігійних жінок** статистично вищий показник «напруженість» порівняно з усіма групами жінок, показники «здоров'я», «самоконтроль» і «негативні емоції» статистично нижчі, ніж у жінок-переселенок, киянок і інвалідів. Показники «робота і кар'єра», «особисті устремління та досягнення», «спілкування з друзями та близькими» та «ІЯЖ» нижчі порівняно з жінками-переселенками і киянками.

– **жінки-переселенки** мають статистично значимо вищі показники: «робота і кар'єра», «спілкування з друзями та близькими», «здоров'я», «підтримка» та «ІЯЖ» порівняно з жінками-інвалідами.

– **жінки-інваліди** мають статистично нижчі показники «робота і кар'єра», «особисті устремління та досягнення», «спілкування з друзями та близькими» і «здоров'я» порівняно з жінками-киянками.

Висновки з проведеного дослідження. Досліджуючи причини жіночої самотності за допомогою шкали інтимності Бернса і методики «Індекс якості життя» Р.С. Еліота, було виявлено, що загальними причинами жіночої самотності є страхи та тривога, які пов'язані із оточенням (критика, осудження); незадоволеність своїм образом-Я (чуттєва досконалість); помірний стан відчаю та відчуття відчуженості і ізолюваності від соціуму (окрім жінок-киянок). Що характеризується внутрішнім розривом між інтересами, прагненнями, очікуваннями, мотивами діяльності і виконуваними ними соціальними функціями та ролями.

Викрито особисті причини, стани й установки, які властиві саме певній групі жінок:

– **у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території**, це незадоволеність своїм образом-Я (чуттєва досконалість), який пов'язаний з вищою метою прагнень підструктури Я-концепції у досягненні і реалізації власного ідеального образу. Страх та соціальна тривога критики і осуджень з боку оточення. Стан та відчуття відчуженості та ізолюваності своєї від соціуму, які зумовлені об'єктивним чинником, тимчасовою окупацією.

– **у релігійних жінок** це незадоволеність своїм образом-Я, який пов'язаний із заниженою самооцінкою, невпевненістю у собі, чуттєвою досконалістю. Страх та соціальна тривога, які зумовлені критикою з боку оточення і страхом залишитись на самоті. Стан відчаю та відчуття відчуженості та ізолюваності своєї від соціуму. Установки та вимоги від себе: потреба у досконалій любові (віра у Бога), відхиляюча педантичність, яка має зв'язок із страхом залишитись на самоті, тому проявляється у надмірній точності, акуратності та схильності до дотримання формальних вимог і правил, пов'язаних із релігією.

– **у жінок, які перебувають у ВК**, певними причинами є: страх саморозкриття і боязнь критики; стан та відчуття відчуженості та ізолюваності, а також установки та вимоги від себе: відхиляюча педантичність, потреба у досконалій любові. Таким чином, жінки, остерігаючись критики і осуджень з боку оточення, а також своєї уразливості від інших (ув'язнених і адміністрації), обирають для себе захисні реакції, як-от: пошук досконалої любові у релігії чи стан відчуженості та ізолюваності, тим самим демонструючи у поведінці надмірну точність і акуратність, дотримуючись формальних вимог і правил, які встановлені у колонії.

– **у жінок-переселенок із тимчасово окупованої території**, причинами самотності виявляються: недостатня задоволеність своїм образом-Я (чуттєва досконалість), страх і тривога (боязкість і соціальна тривога, боязнь критики, страх зв'язку і полону). Стан та відчуття відчуженості та ізолюваності. Отже, внаслідок вимушеного переселення жінки мають певну тривогу щодо своєї залежності від сформованої ситуації, відчуваючи на помірному рівні свою відчуженість і ізолюваність від оточення, в якому передбачається налагодження нових соціальних контактів. Боязкість критики і осуджень з боку інших у кінцевому результаті позначається на їх незадоволеності своїм образом-Я.

– **у жінок-інвалідів** домінуючими причинами, які мають зв'язок із самотністю, виявились: страхи та соціальна тривога (критика, залежність від соціуму, страх залишитись на

самоті), незадоволеність своїм образом-Я (невпевненість у собі, чуттєва досконалість), стан відчаю та відчуття, відчуженості й ізолюваності. Маючи незадоволеність своїм образом Я, сприймаючи себе не такими, як усі, внаслідок власної особливості (вади слуху), жінки відчувають на помірному рівні свою відчуженість і ізолюваність від соціуму. Водночас, побоюючись критики, осуджень та відторгнення від оточення, переживають страх відчаю залишитись на самоті.

– у жінок-киянок причинами, які сприяють самотності, виявились: недостатня задоволеність образом – Я (чуттєва досконалість), страхи і соціальна тривога (боязкість, соціальна тривога, боязнь критики). Це свідчить про те, що жінки-киянки від того, що недостатньо задоволені своїм образом-Я і вимагають від себе постійного розвитку та вдосконалення своїх результатів, мають помірний страх критики їх особистості від оточення.

Виявлено, що найбільший дискомфорт і суб'єктивну незадоволеність викликають переживання щодо здоров'я (фізичний та психологічний дискомфорт), особистих устремлень та досягнень (отриманий результат), спілкування з друзями та близькими (які зумовлені різними чинниками, наприклад: вимушене переселення, вади слуху, примусова соціальна ізоляція тощо).

Також було встановлено, що найбільша втрата самоконтролю над своїми емоціями, поведінкою та негативними думками відбувається у групах релігійних жінок, жінок-інвалідів і жінок, які перебувають у ВК.

У ході дослідження доведено, що, на відміну від усіх жіночих груп, жінки, які перебувають у ВК, мають депресивний, пригнічено-негативний стан, у якому вони переживають психічну напруженість та незадоволеність якістю свого життя.

Викрито, що у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінок-переселенок на однаково високому рівні знаходиться показник «оптимістичність», що вказує на їх позитивний настрій на майбутнє в умовах сформованої ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Adams, Jr. J. P., Kaufman A. V., & Dressler, W. W. (1989). Predictors of social isolation in older southern adults: A cross-racial analysis. *Journal of Applied Gerontology*, 8, 365–381.
2. Douglas, N., Plugge, E., Fitzpatrick, R. (2009). The impact of imprisonment on health – What do women

prisoners say? *Journal of Epidemiology and Community Health, BMJ Publishing Group*, 63 (9), pp.749-n/a. ff10.1136/jech.2008.080713ff. fhal-00477873f

3. Dykstra P. A. & Fokkema T. Social and Emotional Loneliness Among Divorced and Married Men and Women: Comparing the Deficit and Cognitive Perspectives. *Basic and Applied Social Psychology*. Vol. 29, 2007.

4. Savikko N., Routasalo P., Tilvis R. S., Strandberg T. E., Pitkl K. H., (2005). Predictors and subjective causes of loneliness in an aged population. *41(3):223-33*. doi: 10.1016/j.archger.2005.03.002.

5. Берн Ш. М. Гендерная психология. СПб., Москва : Прай-ЕВРОЗНАК, ОЛМА-Пресс. 2001. 318 с.

6. Вербицкая С.Л. Социально-психологические факторы переживания одиночества : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. Наук : 19.00.05. СПб., 2002. 19 с.

7. Заворотных Е.Н. Социально-психологические особенности одиночества как субъективного переживания : дис. канд. психолог. наук : 19.00.05 / Евгения Николаена Заворотных. Санкт-Петербург, 2009. 254 с.

8. Иванова Н.Л. Социальная идентичность в условиях трансформации общества. Проблемы идентичности: человек на пороге третьего тысячелетия. Москва : изд-во институт Кеннана. 2003. С. 232–243.

9. Лапшина Т.Ю. Психологические особенности переживания одиночества у лиц, находящихся в условиях групповой (тюремной) изоляции : дис. канд. психолог. Наук : 19.00.06 / Южный федеральный ун-т. Ростов-на-Дону, 2007. 181 с.

10. Корчагина С.Г. Психология одиночества: учеб. пособ. Москва : Московский психолого-социальный ин-т, 2008. 228 с.

11. Кулаева Е.В. Самоопределение женщин с различными типами гендерной идентичности: дис.канд.психолог.Наук:19.00.05.Ярославль, 2009. 191 с.

12. Сіляєва В.І. Психологічне вивчення та корекція образу Я у самотніх жінок: дис.канд. психол. наук: 19.00.01. Таврійський національний ун-т ім. В.І. Вернадського. Сімферополь, 2004. 193 с.

13. Романова Н.П. Социальный статус одиноких женщин в современном российском обществе: теоретико-методологический анализ : дис. д-ра социолог. Наук : 22.00.04 / Улан-Удэ. Бурятский гос. ун-т, 2006. 322 с.

14. Фаррахов А.Ф. Социальные факторы, вызывающие чувство одиночества у молодых людей. *Вестник Чувашского гос. педаг. ун-та им. И. Я. Яковлева. Серия: Гуманитарные и педагогические науки*. 2013. № 3 (79). С. 168–173.

15. Шитова Н.В. Социально-психологические особенности одиноких женщин: дис. канд. психол. наук: 19.00.05/ Воронежский экономическо-правовой ин-т. Воронеж, 2009. 189 с.